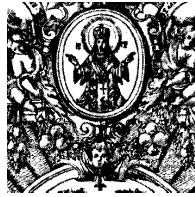

Постаті

Сергій БІЛОКІНЬ

ЖИТТЯ В МИСТЕЦТВОЗНАВСТВІ

Serhii BILOKIN'. A Life in Art Studies.

Першу свою наукову студію я виконав на другому курсі історичного факультету й одержав за неї медаль на всесоюзному конкурсі на кращу

наукову студентську роботу (1968). Разом по Союзу таких медалей було вісім: шість одержали вихованці Московського історико-архівного інституту, і дві – студенти з решти СРСР. Моя курсова називалася “Віхи життя і творчості засновника української радянської графіки Г.І.Нарбута”. Написав її українською мовою.

Відтоді Нарбут став моїм фатальним героєм.

Протягом кількох десятиріч мені пощастило протягти – я рахував і опублікував список - 60 публікацій про Нарбута і в зв'язку з Нарбутом, але це було все не те. У ті часи я міг пробитись хіба що в газети. Останні мої розвідки про нього серйозніші – “Сторінками загиблого “Діаріуша”¹; “Чернігівсько-Петербурзький історичний гурток, 1908-1917”²; “Спогади Данила Щербаківського про Г.Нарбута”³; “Нарбутівські сюжети: Видавнича діяльність товариства “Друкарь”⁴.

Я був готовий злегка колаборувати: перший подумався до “засновника української радянської графіки”, але владу мої дозовані поступки цілком не влаштували. Університет я закінчив 1971-го року, маючи за собою статті “Мистецтвознавець, етнограф: До 80-річчя від дня народження С.А.Таранушенка”⁵, “До питання про історизм у творах Г.Нарбута”⁶. Починалось ніби добре, але...

На матеріалах дипломної за відгуком проф. В.Дядиченка я надрукував перший начерк історії Української державної Академії мистецтва “До історії вищої художньої освіти на Україні”⁷. Але до аспірантури мене не взяли, і до офіційної історичної науки я потрапив щойно у перестройку, у вересні 1989-го. Отже, у 1971-89 рр. я був ніде. І ніхто. Письменниця Раїса Іванченко допомогла мені вступити до аспірантури філологічного факультету Московського університету, і я здобув сякий-такий статус. Захистив дисертацію на тему “Предмет і завдання літературознавчого джерелознавства” (1978).

Була ще одна притичина – сусід, який “теж”

¹Пам'ятки України.– 1998.– Ч. 1.– С. 30-57.

²Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: Зб. наук. праць.– Число 10.– Част. 2.– Пам'яті М.Брайчевського.– К., 2003.– С. 288-298.

³Збереження історико-культурних надбань Глухівщини: Матеріали Четвертої науково-практичної конференції.– Глухів, 2005.

⁴Сіверщина в контексті історії України: Зб. наук. праць. Матеріали шостої науково-практичної конференції (17-18 травня 2007 р.).– Суми, 2007.– С. 128-142.

⁵Народна Творчість та Етнографія.– 1969.– № 6.

⁶Український Історичний Журнал.– 1971.– № 3.

⁷Вісник Київського університету. Серія історії.– № 15.– К., 1973.

займався Нарбутом (я жив у 49 помешканні, він у 9-му). Великою для мене подією було те, що 1983 р. видавництво “Мистецтво” у його нарбутівському альбомі зазначило моє ім’я як рецензента. Ту рецензію варто колись опублікувати, це попросту перелік помилок. Автор – професор, за незалежності навіть академік – усе повиправляв, не знімаючи жодної полеміки.

Але ніколи не знаєш, де загубиш і де знайдеш. Із санкцією Стефана Таранушенка і Алли Горської я зайнявся Нарбутовим оточенням – це Федір Ернст, Вадим Модзалевський, “Українська державна Академія мистецтв”. Тоді ще були живі їхні родичі, учні Михайла Бойчука. Ті прізвища, які проходили у Москві, були абсолютно неприйнятні в Києві. Я підготував ернстівський, Нарбутові присвячений, збірник, що, згідно з угодою, мав вийти... 1971 р. Розуміється, не вийшов, оскільки видавництво (“Советский Художник”) ходило по рукопису в чоботях, зажадавши зняти статті Степана Яремича “Місце Нарбута в українському мистецтві”, Владислава Лукомського “Нарбут як геральдичний мистець” і багато окремих місць. Можна було й погодитись? У ленинградському виданні Платон Білецький знайомив читача з цитатами із тих розвідок. Мій збірник дав би ширше уявлення, але я такими шляхами не ходив. Зате маю кілька листів до мене від Д.Митрохіна, Івана Мозалевського, листів із сімдесят’ять Алексея Алексейовича Сідорова, спогади Тамари Львівни Ернст (+ 1969), які видав щойно 2007-го. Дуже допомагали мені бойчукістки Марія Володимирівна Трубецька (+ 1976), Антоніна Миколаївна Іванова (+ 1972), Оксана Трохимівна Павленко (+ 1991), львів’янка Ярослава Львівна Музика (+ 1973), яка знала Бойчука. І багато інших.

У ті страшні роки титан українського мистецтвознавства Стефан Андрійович Таранушенко сидів у своїй комунальній кімнатці на Діловій, 6, помешкання 27, на своїх матеріалах і рукописах монументальних монографій, які нікому не були потрібні. Вихованець Імператорського Харківського університету, учень Федора Шміта, у 1923-33 рр. Таранушенко був директором

Харківського, столичного як на той час, Музею українського мистецтва. Був членом харківського (українського!) ВАК’у. Але потім влада скасувала старі звання, 1933 р. він потрапив на БАМ. І, повернувшись із заслання, щоб надрукувати невеличку статтю, мусив діставати відгук від тих, хто тим часом встиг зробити кар’єру. Приватно С.Таранушенко часто вживав термін “мистецтвознавець”. У вузесенькому колі друзів (директорка Музею діячів Євгенія Рудинська, дочка міністра Центральної Ради пані Оріся Стешенко) одного з його послідовників єхидно називали “ученим фотографом” (у штаті генерал-губернатора існувала посада цензора єврейських книжок – “учений єврей”). Вони не дожили до кращих часів.

З цікавішого, що тоді проскочило в мене, назву розвідки: “Художник Лесь Лозовський”⁸, “Мистецтвознавча діяльність Є.Ю.Спаської”⁹, “Федір Ернст: Бібліографічний покажчик”¹⁰, “Каталог 2-ї звітної виставки Української Академії мистецтв: Осінь 1921 року”¹¹ тощо. Але жодних перспектив це не мало.

Коли покійний Микола Маричевський переказав мені “віання згори”, мовляв, можна надрукувати реабілітаційну статтю про Бойчука, я заглибився у цю тему. Що вже було втрачати? Написав десяток статей – “Молода Гвардія” (1984. 25 січня), “Культура і Життя” (1987. 19 квітня), “Україна” (1988. № 9), “Образотворче Мистецтво” (1988. № 1), “Пам’ятки України” (1988. № 2), “Україна” (1989. № 15), “Соціалістична Культура” (1989. № 7) та інші. Зробив основну доповідь на реабілітаційному вечорі у Спільці.

Коли настала перестройка й незалежність, відкрились архіви. Точніше, напіввідкрились. Я жодного дня не перебував у партії, але з незалежністю почали пускати до партархіву (тепер ЦДАГО) й навіть архіву СБУ. Наслідок – монографія “Масовий терор як засіб державного управління в СРСР, 1917-1941 рр.: Джерело-

⁸Образотворче Мистецтво.– 1981.– № 5.

⁹Народна Творчість та Етнографія.– 1983.– № 6.

¹⁰Суми, 1987.– 34 с.

¹¹К., 1987.– 6 с.

знавче дослідження”¹². Захистив її як докторську. Одержав Шевченківську премію. Пішли серйозні публікації: “Многоцвіття Павла Ковжуна”¹³, “Проблеми мистецтвознавчого джерелознавства”¹⁴, “Українські медалі Яніса Струпуліса”¹⁵, “Василь Масютин”¹⁶, “Н.Коцюбинська та Є.Спаська про свого вчителя – Д.Щербаківського”¹⁷; “Мистецтвознавець Наталя Коцюбинська”¹⁸; “Життя і смерть Алли Горської”¹⁹, “Любов Мулявка: остання з славетних; Невідома монографія Л.Мулявко”²⁰; “Музей України; Збірка П.Потоцького: Доба, середовище, загибель”²¹. “Голодомор і становлення “соціалістичного реалізму” в мистецтві”²²; “Щоденник Федора Ернста про боротьбу довкола української культурної спадщини у 1920-1930-х роках: Публікація текстів”²³; “Борис Жук”²⁴; “Перший том “Українського музею” (1927)”²⁵; “Повсякденні турботи повоєнних книгознавців (із листування Федора Максименка)”²⁶; “Початки Української державної Академії мистецтв”²⁷; “Ф.Ернст про гетьмана І.Мазепу як центральну постать старої Укра-

їни”²⁸; “Каталог 2-ї звітної виставки Української державної Академії Мистецтв (УДАМ). Осінь 1921 року”²⁹.

З ініціативи Василя Перевальського 1997 р. я склав реєстр репресованих митців і мистецтвознавців на пам’ятнику біля Академії – усіх, хто був на той момент уже покійний.

Грунтовніше виглядають дальші книжки: “На зламах епохи: Спогади історика”³⁰; “Нові студії з історії большевизму”, I-III³¹; “Музей України: (Збірка П.Потоцького): Дослідження, матеріали”³²; “В обороні української спадщини: Історик мистецтва Федір Ернст”³³; “Нові студії з історії большевизму”, I-VIII³⁴. Тут останній розділ – большевизм і культурна спадщина. Написав передмови до покажчиків: “Шудря Євгенія. Подвижниці народного мистецтва: Біобібліографічні нариси”. Зошит 2 (К., 2005) та “Віталій Ханко: Біобібліографічний покажчик” (К.: Остап Ханко, 2007).

Отак склалось моє життя в мистецтвознавстві. У “Мистецтві” лежить макет моєї монографії-альбому “Михайло Бойчук і його школа”. 1988 р. дальші зйомки для нього було зупинено.

Нині я головний науковий співробітник Інституту історії України НАН України, керівник Центру культурологічних студій Інституту, Заслужений діяч науки і техніки України (2007), дійсний член Української Вільної Академії наук (Нью-Йорк, 2006), почесний академік Академії Наук вищої школи України (2007). Але не член Спілки.

¹²К., 1999.– 447 с.

¹³Вітчизна.– 1988.– № 6.

¹⁴Образотворче Мистецтво.– 1990.– № 1.

¹⁵Нотатки з Мистецтва.– Філадельфія, 1990.– Кн. 30 й остання.

¹⁶Образотворче Мистецтво.– 1992.– Ч. 3.

¹⁷Треті Гончарівські читання, Київ, 26-28 січня 1996 р.: Регрес і регенерація в народному мистецтві. Меценатство в Україні. Музей Івана Гончара в 1995 році: Тези і резюме доповідей.– К.: Музей Івана Гончара, 1996.– С. 11.

¹⁸Там само.– С. 10.

¹⁹Горська Алла. Червона тінь калини: Листи, спогади, статті.– К.: Спалах, 1996.

²⁰IV Гончарівські читання; Колективне та індивідуальне як чинники національної своєрідності народного мистецтва: Програма, тези і резюме доповідей.– К., 1997.– С. 14-16.

²¹К., 2002.– 251 с.

²²Образотворче Мистецтво.– 2003.– № 2; Сучасність.– 2003.– № 7-8.

²³Пам’ять Століть.– 2005.– № 3-4.

²⁴Ант.– 2006.– Ч. 16-18.– С. 69-70.

²⁵Український музей. Зб. 1. Репринтне перевидання [книжки] 1927 року.– К.: Фенікс, 2007.– С. 4-23.

²⁶Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. статей. Вип. 11.– К., 2007.– С. 229-298.

²⁷Студії мистецтвознавчі.– К.: ІМФЕ, 2007.– Ч. 1 (17).– С. 159-190, 16 табл.

²⁸Батуринські читання 2007: Зб. наук. праць.– Ніжин: Аспект-поліграф, 2007.– С. 18-33.

²⁹Студії мистецтвознавчі.– К.: ІМФЕ, 2007.– Ч. 3 (19).– С. 84-96.

³⁰Біла Церква: О.Пшонківський, 2005.– 336 с.

³¹К., 2006.– 312 с.

³²Вид. 3.– К., 2006.– 476 с.

³³К., 2006.– 355 с.

³⁴Вид. 2 розшир. й доп.– К., 2007.– 412 с.